

УДК 336.717.1(477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ CASHLESS ECONOMY В УКРАЇНІ

PROGRESS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF CASHLESS ECONOMY IN UKRAINE

Сергєєва О.С.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри банківської справи,
Одеський національний економічний університет

Матвієнко С.О.

студент кредитно-економічного факультету,
Одеський національний економічний університет

У статті досліджено перспективи розвитку безготівкових розрахунків в Україні, впровадження безготівкової економіки та методи досягнення цієї мети. Проаналізовано динаміку змін кількості POS-терміналів та банкоматів за останні роки. Визначено фактори, що перешкоджають розвитку безготівкових розрахунків у країні, та основні переваги для кожного члена грошових відносин.

Ключові слова: безготівкові платежі, платіжні картки, безготівкова економіка, електронні гроші, POS-термінали.

В статье исследованы перспективы развития безналичных расчетов в Украине, внедрение безналичной экономики и методы достижения этой цели. Проанализирована динамика изменений количества POS-терминалов и банкоматов за последние годы. Определены факторы, препятствующие развитию безналичных расчетов в стране, и основные преимущества для каждого члена денежных отношений.

Ключевые слова: безналичные платежи, платежные карты, безналичная экономика, электронные деньги, POS-терминалы.

The article studies prospects of development of cashless payments in Ukraine, the introduction of cashless economy and methods to achieve this goal. Analyzed the dynamics of changes in the number of POS – terminals and ATMs in recent years. The author identifies factors impeding the development of cashless payments in the country and identified the main benefits for each member of the monetary relations.

Keywords: cashless payments, payment cards, cashless economy, electronic money, POS terminals.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бурхливий розвиток економіки України створює перспективи для розвитку безготівкових розрахунків. Саме високий рівень готівкових розрахунків створює перепони для розвитку банківського сектору та залишає економіку країни без великих інвестиційно-кредитних ресурсів. Безготівкові розрахунки в країні присутні з юридичними особами, але обсяг розрахунків із фізичними особами знаходиться на доволі низькому рівні. Але починаючи з 2013 р. НБУ впроваджує все більше законів для поширення безготівкових розрахунків на території нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Аналізом розвитку cashless есоному в Україні займалася низка науковців, серед яких – С.В. Міщенко, Р.Є. Товмасян, Г.Л. Виник, А.А. Мещеряков, М.А. Коваленко та ін. Питання щодо доцільності розвитку безготівкових розрахунків в Україні цікавить не

лише НБУ, а й багатьох учених та економістів. Слід відзначити роботу С.В. Міщенко, яка зазначає що на українському ринку безготівкових розрахунків найбільшої популярності набули два інструменти: платіжні доручення та меморальні ордери [1, с. 56]. На думку автора, «безготівкові розрахунки є менш затратними і більш пристосовані к автоматизації операційних процедур, аніж платежі готівкою».

Р.Є. Товмасян зазначає, що безготівкові розрахунки є інструментом регулювання боргових зобов'язань без використання готівкових грошей. Такий підхід до визначення відображає повну економічну характеристику і виходить із тлумачення двох понять, де термін «безготівковий» не передбачає застосування готівкових грошей, а розрахунки являють собою процес підрахунку грошових зобов'язань [2, с. 164].

Формулювання мети статті (**постановка завдання**). Метою статті є аналіз перспектив і перепон для розвитку безготівкових розрахунків в Україні.

Таблиця 1

**Динаміка зміни кількості банкоматів
за період 01.01.2014–01.01.2017**

Дані станом на	Банки – члени карткових платіжних систем (од.)	Банкомати (од.)	Термінали (од.)
01.01.2014	143	40350	221222
01.01.2015	128	36596	203810
01.01.2016	98	33334	194478
01.04.2016	101	33552	202522
01.07.2016	92	33628	198381
01.10.2016	90	33467	207279
01.01.2017	87	33685	219241

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Безготівкові розрахунки є доволі актуальною темою, адже Україна, яка прагне стати членом Європейського Союзу, мусить відповідати стандартам цих країн, де безготівкові розрахунки займають значне місце в економіці. Національний банк України поставив перед собою завдання до 2020 р. зменшити розміри готівки в економіці країни щонайменше у два рази. Ціль НБУ має назву cashless есопому, і розвиток інфраструктури безготівкових платежів є одним із центральних завдань цієї стратегії. Основними виконавцями цієї стратегії, окрім НБУ, будуть саме банки та підприємці.

Слід зазначити, що прийняття стратегії припало на квітень 2016 р. Починаючи з квітня кількість торговельних терміналів зросла на 6 797 од. і вже жовтні того ж року досягло 188 435 од. Сума безготівкових операцій із використанням платіжних карт сягнула 397,8 млрд. грн., а це більше, ніж за 2015 р. Загалом частка безготівкових платежів за цей період досягла 70% від усіх операцій по платіжних картах.

Реалізацію цієї стратегії покладають здебільшого на банки. Міністерство фінансів України для цього провело опитування серед найбільших банків-лідерів по кількості POS-терміналів, але відповідь дали лише шість, і самою лаконічною була відповідь ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», який заявив про розширення мережі терміналів і стимулювання користувачів карт. Інші банки хоча й запевняють у тому, що POS-термінали – це дешево і вигідно, але не поспішають розширювати свою мережу.

Отже, банкоматна мережа, як зазначають в Українській міжбанківській асоціації [3], незважаючи на те що ринок покинула велика кількість банків, залишається достатньо великою. Інші ж фінансові установи продовжують просувати машини для зняття готівки. Як приклад, багато таких фінансових установ не знімають комісію за зняття коштів із зарплатних карток, соціальної допомоги чи зняття пенсій. Саме такі заходи і гальмують розвиток безготівкових операцій.

Зазначимо, що кількість банкоматів за січень-березень 2017 р. збільшилася на 218 од., що становило 1% від загальної кількості банкоматів. Це пов'язано насамперед із високим рівнем покриття мережею банкоматів в Україні. Так, на 10 тис. осіб припадає близько восьми банкоматів. За I квартал 2016 р. частка безготівкових карткових платежів становила 70% від загальної кількості. Для порівняння: у 2015 р. вона становила 65%, у 2014 р. – 56%, а в 2013 р. – 44% [3].

У табл. 1 можна побачити динаміку щодо зміни кількості банкоматів та терміналів починаючи з 2014 р., а також зменшення кількості банків – членів карткових платіжних систем.

Плани банків можуть зіткнутися з проблемою небажання підприємців встановлювати

POS-термінали, адже без них їм набагато легше приховувати обсяг продажу і прибутку від податкової. Згідно із Законом України «Про платіжні системи та перекази коштів», кожен суб'єкт господарювання повинен установити платіжний термінал. Але є одна лазівка, за допомогою якої підприємці відхиляються від установлення терміналів – Постанова Кабінету Міністрів № 878 від 29 вересня 2010 р. Згідно з Постановою, термінали мусять установлювати ті особи, які використовують касові апарати. У результаті більше ніж 80% підприємців не використовують касові апарати і тому відмовляються виконувати вимоги закону. Доки існує ця Постанова, про активний розвиток POS-терміналів та безготівкових розрахунків не варто і мріяти.

Слід зазначити, що Національний банк України неодноразово обіцяв мотивувати користувачів до безготівкових розрахунків. Так, із 4 січня 2017 р. регулятор знизив граничну суму розрахунків готівкою, встановлену для фізичних осіб, втричі – з 150 тис. до 50 тис. грн. [4].

Незважаючи на такі поступки від Національного банку України та розвитку безготівкових платежів, існує низка перешкод реалізації запланованих ідей:

1. Конкуренція на ринку безготівкових платежів існує, але вона існує фактично серед перших 10 лідерів платіжних послуг. Поява нових учасників ускладнена жорстким контролем над ринком із боку НБУ.

2. Бар'єри, які встановлюються на шляху нових учасників, не сприяють поліпшенню ситуації на ринку та покращенню інвестиційного клімату країни.

3. Відсутність єдиних стандартів для платіжних послуг, що не дає змоги розвиватися ринку і збільшувати довіру з боку користувачів.

4. Доволі серйозною проблемою для розвитку є кібершахрайство, яке з кожним роком удосконалюється. У суддів та прокурорів немає практики розгляду справ із шахрайством із платіжними інструментами, і навіть якщо таке сталося, то покарання частіше за все – лише

штраф. Законопроект № 5361 має на меті якщо не повністю, то хоча б частково зменшити вплив цих факторів на безготівкові розрахунки.

Стимулюючим фактором для розвитку POS-терміналів є тінізація економіки: низка підприємців і торгово-сервісних підприємств досі не готова до відкриття інформації щодо своїх реальних торгових оборотів.

Невигідним для підприємців установа POS-терміналів, окрім викриття їх реальних результатів праці, є також відсоток, який вони сплачують за операції. Підприємці ризикують утратити до 3% від обігу. Комісія, яку сплачує підприємець із кожної операції, становить 1,5–3%, а також деякі банки встановлюють щомісячний платіж за використання самого терміналу.

Для вирішення цієї проблеми 02.10.2013 Кабінет Міністрів України затвердив Постанову «Про внесення зміни до пункту 2 Положення про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення законодавства про захист прав споживачів», де зафіксовано, що кожен покупець має право вимагати у всіх суб'єктів господарської діяльності, які використовують касові апарати, приймати в оплату електронні засоби платежу [5]. Безумовно, ця Постанова є тим важелем, що дасть поштовх до вдосконалення національної платіжної інфраструктури, розвитку НСМЕП, дасть змогу безперервно і, головне, надійно функціонувати платіжним системам, покращить якість послуг, які надають вітчизняні банки громадянам платіжними системами.

Для банків ця Постанова також є вигідною, адже це своєрідні проголошення курсу держави на збільшення частки безготівкових розрахунків.

Зазначимо, що хоча існують перепони, український ринок безготівкових платежів дуже перспективний. Цей потенціал реалізується у двох напрямках:

1. Збільшення кількості користувачів платіжних карток.

2. Збільшення кількості послуг, за якими можна розраховуватися за допомогою цих самих карт.

Протягом останніх років в Україні спостерігається стабільний позитивний тренд зростання частки безготівкових операцій (рис. 1). Поточний ріст зумовлений потребами ринку та може бути додатково збільшений завдяки комплексному підходу та стимулюванню безготівкових транзакцій [4].

На нашу думку, позитивним у розвитку безготівкової економіки для всіх учасників грошових відносин є:

– для держави – підвищення бази оподаткування від прозорого ведення бізнесу, а також скорочення витрати на обслуговування грошового обігу;

– для комерційного сектору – збільшення середнього чеку за кожною операцією, скорочення операційних витрат, зниження ризиків і розширення клієнтської бази;

– для громадян України – зручність у використанні, отримання доступу до додаткових сервісів та отримання нових можливостей, уникнення зарплат у «конвертах», отримання доходу легальним шляхом.

Нині вже можна говорити про те, що ми йдемо у бік технологій формату GoogleGlasses.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У цілому слід зазначити, що нині ринок безготівкових платежів активно розвивається. Вектор його розвитку спрямований на спрощення та зменшення тих факторів, які не дають безготівковим операціям здійснюватися на фінансовому ринку. Збільшення безготівкових платежів можна реалізувати в нашій країні, і не лише банки мусять цим займа-

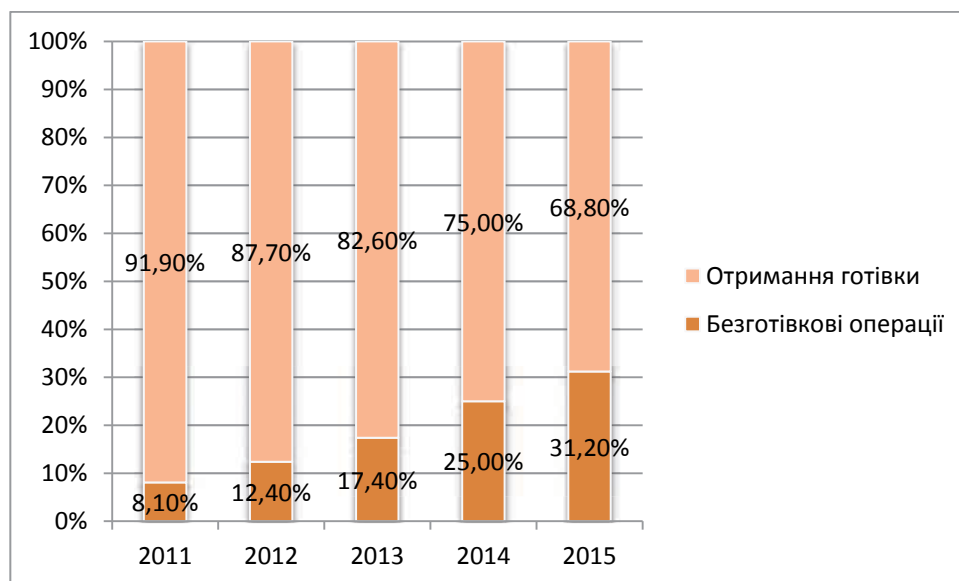

Рис. 1. Динаміка безготівкових платежів із використанням карток в Україні

тися, а й підприємці, й користувачі платіжних карт. Розвиток таких операцій можливо розширити за допомогою Інтернет-банкінгу та Мобільного бан-

кінгу. Також безконтактні платежі МПС VISA та MASTERCARD є інструментами розвитку, адже розвиваються вони – розвивається ринок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міщенко С.В. Удосконалення безготівкових роздрібних платежів в Україні на основі модернізації НСМЕП / С.В. Міщенко // *Гроші і Кредит*. – 2012. – № 12. – С. 56–59.
2. Товмасян Р.Є. До питання про поняття та зміст системи безготівкових розрахунків / Р.Є. Товмасян // *Вісник Адигейського державного університету. Серія «Регіоназнавство: філософія, історія, соціологія, юриспруденція, політологія, культурологія»*. – 2009. – № 2. – С. 164–167.
3. Українська міжбанківська асоціація членів платіжних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ema.com.ua>
4. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=41706735
5. Постанова КМУ від 02.10.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/727-2013-p>
6. Сергєєва О.С. Вплив інформаційних технологій в управлінні грошовими потоками банку / О.С. Сергєєва // *Економічний часопис – XXI*. – 2013. – № 3–4(2). – С. 39–42.